

Spis treści

Wstęp	11
1. Punkty odniesienia	16
2. Bunt, opór i „dysydenckie subkultury”	18
3. Badania nad chłopskimi buntami w kontekście polskim	21
4. Paradygmaty badań nad chłopskimi buntami	24
5. Chłopi jako lud?	25
6. Lud i klasa	27
7. Systemowa przemoc	30
8. Antropologia oporu	31
9. Struktura pracy	35

CZĘŚĆ I

ROZDZIAŁ 1. Formy oporu podporządkowanych	41
1.1. Bunt chłopskie jako reakcja	44
1.2. Podstawy chłopskiego działania	45
1.3. Formy kolektywnego oporu	47
1.4. Anonimowość oporu	50
1.5. Chłopskie oddziały zbrojne	52
1.6. Chłopski lojalizm i naiwny monarchizm	53
1.7. Legalność oporu	56
1.8. Metodologia badań oporu	58
ROZDZIAŁ 2. Dominacja i broń podporządkowanych	60
2.1. Infrapolityka i broń podporządkowanych	61
2.2. Dwa rodzaje stosunków podporządkowania	62
2.3. Charakter paternalizmu	64
2.4. Kultura ludowa jako odwrotność paternalizmu	65
2.5. Nieoznaczoność w hegemonii i przemoc	67
2.6. Publiczny protokół–ukryty protokół	68
2.7. Ukryty protokół jako podstawa oporu	71

2.8. Kultury ukrytego protokołu	73
2.9. Ukryty protokół jako sfera wartości	75
2.10. Ukryty protokół i zachowanie	77
ROZDZIAŁ 3. Taktyki oporu	79
3.1. Kolektywizm pragmatyczny	83
3.2. Sieci, plotka i koordynacja	85
3.3. Moralna ekonomia chłopskich buntów	87
3.4. Tłum i moralna ekonomia	90
3.5. Moralna podstawa oporu	94
3.6. Plotka–komunikacja–wartości	96
3.7. Logika tłumy	99
3.8. Głupota i walka klas	102
ROZDZIAŁ 4. Pańszczyzna i wewnętrzna kolonizacja	107
4.1. Kolonizacja jako nierównowaga	107
4.2. Teoria kolonizacji wewnętrznej	109
4.3. Precedensy	111
4.4. Kolonizacja wewnętrzna jako pojęcie antropologiczne	113
4.5. Od kryzysu XIV wieku do rewolucji cen	114
4.6. W stronę wewnętrznej kolonizacji.	117
4.7. Kolonizacja wewnętrzna i „wtórne poddaństwo”	119
4.8. Ekonomia wewnętrznej kolonizacji	123
4.9. Folwark jako przedsiębiorstwo?	124
4.10. Monopole	126
4.11. Kolonizacja wewnętrzna i pańszczyzna	128
4.12. Na czym polegała pańszczyzna?	130
ROZDZIAŁ 5. Kultury wewnętrznej kolonizacji	136
5.1. Niewolnictwo, poddaństwo, pańszczyzna.	138
5.2. Chłopi i niewolnicy	140
5.3. <i>Nie czyń się, Chamie, Jafetem</i>	142
5.4. Ideologia sarmatyzmu	146
5.5. Dystynkcje protorasowe i sarmatyzm	147
5.6. Dystynkcje estetyczne	149
5.7. Naród szlachecki	152
 CZĘŚĆ II	
ROZDZIAŁ 1. Kulturowe praktyki kontrhegemoniczne	161
1.1. Kultura folkloru	162
1.2. Folklor i hegemonia	165
1.3. Zażyłość kulturowa i ukryty protokół.	167

1.4.	Dialektyka drwiny	169
1.5.	Sowizdrzał i sprytny chłop	173
1.6.	Klasowa mądrość i głupota	176
1.7.	Spryt chłopca	178
1.8.	Nadprzyrodzona broń w walce z dworem	179
1.9.	Czary jako walka klas	180
1.10.	Pieśni antypańszczyźniane	185
1.11.	Obrzędy i rebelie	192
1.12.	Świat na opak jako forma wyobraźni politycznej	196
ROZDZIAŁ 2. Codzienne formy chłopskiego oporu		200
2.1.	Zbiegostwo chłopów	201
2.2.	Zbiegostwo jako forma oporu	202
2.3.	Przyczyny zbiegostwa	204
2.4.	Struktura ucieczek	204
2.5.	Polityka zbiegostwa	206
2.6.	Łańcuch intymnych skierowań	207
2.7.	Zbiegostwo i kolektywizm pragmatyczny	208
2.8.	Moralna ekonomia sporów metrycznych	209
2.9.	Opór metryczny	211
2.10.	Spory o wymiar pracy i działki osadników	212
2.11.	Pierwszy polski terrorysta mierniczy	213
2.12.	Performatyka oporu	214
2.13.	<i>Nigdy nie widziałem chłopca biegnącego</i>	216
2.14.	Dodatek: opór i kapitalizm	221
ROZDZIAŁ 3. Od codziennego oporu do strajku chłopskiego		224
3.1.	Fomentatorzy i „Mojżesze ludu”	225
3.2.	Przywódcy i struktura buntu	226
3.3.	Burzyciele pokoju z Poręby	228
3.4.	Spory sądowe	231
3.5.	Procesy	232
3.6.	Strajk chłopów w starostwie libuskim	237
3.7.	Organizacja oporu	239
3.8.	Bunt i pacyfikacja	240
ROZDZIAŁ 4. Figura społecznego bandyty		244
4.1.	Zbójnictwo na ziemiach polskich	245
4.2.	Zbójnicy społeczni a państwo	247
4.3.	Zbójnictwo i pańszczyzna	248
4.4.	Zbójnictwo a społeczność	249
4.5.	Tradycje chłopskiego oporu i zbójnictwo	250
4.6.	Reakcje na zbójnictwo	253

4.7.	Znaczenie mitu zbójnika	255
4.8.	Nadprzyrodzone moce zbójników	257
4.9.	Zbójnik jako ludowy wzorzec bohatera	259
4.10.	Mit zbójnika i ukryty protokół	260
4.11.	Moralna ekonomia zbójnictwa	261
4.12.	Polityka pamięci chłopów i utopia	263
ROZDZIAŁ 5. Chłopskie bunty: dwa modele		266
5.1.	Rola uniwersalistycznych ideologii w buntach chłopskich	267
5.2.	Model lokalnego powstania: pierwsza bitwa pod Nowym Targiem	270
5.3.	Druga bitwa pod Nowym Targiem	276
5.4.	Klasa i ur-nacjonalizm	278
5.5.	Stabilizacja systemów politycznych w XVII wieku	280
5.6.	Konflikt kolonialny?	283
5.7.	Proces kolonizacji	284
5.8.	Kozacy	286
5.9.	Drugi model: uniwersalistyczne podstawy buntu chłopskiego i ur-nacjonalizm	287
5.10.	Powstanie ludowe i powstanie Chmielnickiego	289
5.11.	Ustrój autonomii Chmielnickiego i sprawa chłopska	294
5.12.	Polityka chłopskich buntów	295
ROZDZIAŁ 6. Kapłan ludowej rewolucji		298
6.1.	Wikary z Wilkołazu	299
6.2.	Organizacja i rewolucja	301
6.3.	Pańszczyzna w Kongresówce	304
6.4.	Polska ludowa Ściegiennego	306
6.5.	Przekroczenie paradygmatu klasowego	308
6.6.	W stronę rewolucji ludowej	310
6.7.	Listy z nieba	312
6.8.	Ludowa propaganda	315
6.9.	Chrystus rewolucjonistą?	316
6.10.	Edukacja do solidarności	318
6.11.	Chrześcijanin z karabinem?	319
ROZDZIAŁ 7. Rewolucja, czyli zapusty chłopskie		323
7.1.	W stronę nowoczesnej monarchii	324
7.2.	Struktura relacji	328
7.3.	Polak w surducie, chłop w siermiędze	329
7.4.	Pańszczyzna jako akt wiary	331
7.5.	Religia, rewolucja	335
7.6.	Manifest Gosłara i widmo komunizmu	339
7.7.	Chłopskie zawołania	342

7.8. Rewolucyjna plotka	343
7.9. Polityka chłopów w czasie rabacji	346
7.10. Organizacja rabacji	349
7.11. Żywiół i organizacja	354
7.12. Rabacja jako wydarzenie	355
7.13. <i>Realpolitik</i> króla chłopów	358
7.14. Chłopska polityka wewnętrzna	361
7.15. Rządy Szeli	363
7.16. Pacyfikacja i przejście do ukrytego oporu	365
ZAKOŃCZENIE	371
DODATEK: INNE PIEŚNI LUDOWE O ŚCIEGIENNYM	380
BIBLIOGRAFIA	382
INDEKS OSÓB	404
SUMMARY	414